

Další krok úspěšné spolupráce

Nad společnou prací sovětských a polských sociologů k problematice sociální struktury: *Problemy razvitija socialnoj struktury obščestva v Sovetskom sojuze i Polše.*

Moskva, Nauka 1976.

Výzkum sociální struktury představuje jedno z ohniskových témat marxisticko-leninské sociologie. Nikoli náhodou zaujímá tato problematika přední místo v poznávacím úsilí společenských vědců socialistických zemí. Byl to právě V. I. Lenin, který zdůrazňoval, že bez důkladné analýzy sociálně třídních momentů vývoje, rozboru jejich povahy a dynamických zákonitostí, nelze úspěšně pochopit a zejména řídit veškerý souhrn společenských procesů. Proto je zcela logické, že výzkum sociální struktury je vážným momentem cílevědomé společenské praxe socialistické výstavby. V současných podmínkách se pak neustále umocňuje potřeba hluboce založené sociologické konfrontace sociálně třídních procesů, probíhajících v jednotlivých socialistických zemích, která jednak umožní určit na základě komplexní argumentace obecné a specifické rysy socialistické výstavby v jednotlivých zemích, jednak rozšíří prostředkový i poznatkový souhrn sociologického zkoumání.

Ve světle této skutečnosti se zcela jednoznačně rýsuje zásadní význam tradice společenských sovětsko-polských výzkumů v oblasti sociální struktury, jejímž nejnovějším výsledkem je kniha *Problemy vývoje sociální struktury společnosti v SSSR a Polsku*, zpracovaná kolektivem sovětských a polských sociologů z Ústavu sociologických výzkumů AV SSSR a Ústavu pro filozofii a sociologii PAN pod vedením člena korespondenta M. N. Rutkeviče a prof. W. Weselowského.

Přestože jde o práci sborníkového typu, struktura jejího obsahového rozvržení z ní vytváří do značné míry sevržené sociologické dílo. Tematické rozdělení začíná u obecných, syntetizujících analýz vývoje sociální struktury obou společností, další stati jsou věnovány rozhodujícím aspektům sociologické analýzy vedoucí síly socialistické společnosti, dělnické třídy; následují práce věnované problematice inteligence a sociálně třídním proměnám sovětského a polského venkova. Závěr tvoří studie o problematice změn sociální struktury, především z hlediska mobilitních procesů.

Přestože jsou jednotlivé části pracemi různých autorů, podařilo se připravit velmi zdařilé, plastické, informačně i myšlenkově bohaté dílo, v němž se jednotlivé dílčí pohledy

skládají ve značně ucelenou a komplexní sociologickou analýzu. Její zásadní význam spočívá především ve věcné, syntetizující informaci o společenském vývoji sovětské a polské společnosti v podmínkách socialistické výstavby posledního období. Není však možné nedocenit druhou, fakticky neméně závažnou zásluhu zmíněného díla: spočívá v tom, že podává cennou informaci o obsahu a formách práce ve „špičkových sociologických dílnách“ sovětské a polské společenské vědy. V tomto směru je nutné ocenit i podněty, které přináší pro marxisticko-leninskou sociologii ostatních socialistických zemí.

Prokažme nyní toto rámcové hodnocení stručným rozbořem jednotlivých částí této zajímavé práce.

Úvodní stať M. N. Rutkeviče se zabývá komplexní tematikou sociální struktury socialistické společnosti v SSSR a jejím vývojem k sociální homogenitě.

Autor ve své analýze úspěšně a organicky spojuje marxisticko-leninská východiska a principy analýzy sociální struktury se studiem jejího konkrétního vývoje v sovětské společnosti, což jasně dokazuje hlubokou vyspělost a pronikavost jeho sociologického pohledu. Konkrétní analýzu otevírá hodnocením kvantitativních a kvalitativních stránek vývoje dělnické třídy, třídy družstevních rolníků a zaměstnanců a jejich vzájemných vztahů. Podtrhuje, že prudký růst dělnické třídy je zásadním a určujícím rysem dynamiky homogenizačních sociálních změn v podmínkách výstavby socialismu v SSSR: vždyť za posledních 35 let vzrostla sovětská dělnická třída přibližně 3,5krát, přičemž však za tímto globálním údajem zůstává skryt bohatý a mnohotvárný proud změn v odvětvové struktuře dělnické třídy, její vzdělanosti, kvalifikovanosti, životní úrovni, účasti na společenském řízení atd.

Stejně tak třída družstevního rolnictva nezůstává stranou hlubokých kvalitativních proměn celku sociální struktury, které přináší socialismus a jež jsou zdrojem jeho dalšího rozvoje. I v jejích řadách, které přirozeně kvantitativně klesají, dochází postupně ke změnám technologické vybavenosti, obsahu a charakteru práce, profesionální a vzdělanostní struktury, podmínek života. I když zřejmě ještě přetrvává řada sociálních rozdílů mezi městem a vesnicí, jejich rozsah a intenzita se prudce snižují: sociální homogenita, cíl, který vytýčuje autor v názvu své stati jako rozhodující společenský cíl socialistické výstavby, má páteř svého rozvoje právě ve sblížení dvou základních tříd socialistické spo-

lečnosti, dělnické třídy a třídy družstevního rolnictva. Přitom je zřejmé, že při sblížování těchto dvou základních tříd nejde o jakýsi proces „pohlcování“. M. N. Rutkevič zdůrazňuje, že proces překonávání rozdílů mezi městem a vesnicí není řešitelný urbanizací, tzn. v dané souvislosti „likvidací“ vesnice, ale že jde o proces sbebytné proměny vesnice, proměny, v níž budou zrušeny veškeré sociálně třídní difference, jež jsou pozůstatkem staré společenské dělby práce, avšak nikoli difference ostatní, dané velikostí sídla, jeho ekologickým rámcem apod.

Značnou pozornost věnuje M. N. Rutkevič výkladu aktuálních forem struktury vlastnických vztahů v současné sovětské vesnici: v tomto rámci hodnotí procesy sblížování všelidového a družstevního vlastnictví, tuto „prostorově nejtěsnější“ formu sblížování zemědělské části dělnické třídy a kolchozníků, a dále pak rozebírá soustavné snižování významu osobního záhumenkového hospodářství, které doposud hraje v živočišné i rostlinné produkci značnou roli. M. N. Rutkevič hodnotí výsledky této základní homogenizační trasy sovětské společnosti cestou sblížování dělnické třídy a třídy družstevního rolnictva jako významné, avšak předpokládá, že v příštích 15–20 letech budou tyto určující momenty sociální dynamiky sovětské společnosti v dosažených výsledcích ještě markantnější.

Podstatné změny se v podmínkách socialistické výstavby v SSSR udály i ve sféře duševní práce. Tradiční statistickou kategorií zaměstnanců dělí M. N. Rutkevič sociologicky na dvě základní skupiny: specialistů, tj. pracovníků se středním a vysokoškolským vzděláním, a nespecialistů. Rychlý kvantitativní růst zaznamenává především skupina zaměstnanců-specialistů, tj. sociální vrstva inteligence, která vzrostla za posledních třicet let téměř desetinásobně, přičemž nejvyšší podíl přírůstek tvořila část inteligence v odvětvích materiální výroby. V souvislosti s analýzou kvantitativních a kvalitativních změn v postavení sovětské inteligence se M. N. Rutkevič zamýšlí nad problematikou překonávání sociálních rozdílů zakotvených v různých typech charakteru práce. Zdůrazňuje, že jejich překonávání není dílem dějinného okamžiku, ale naopak svou podstatou představuje časově rozsáhlý historický proces. Vzpomíná Leninových slov, že inteligence zůstane zvláštní mezeříčkou až do doby vysoké rozvinutosti komunistické společnosti.

Při analýze integračních procesů a rozvoje homogenizačních procesů podtrhuje M. N. Rutkevič podstatný rozdíl mezi užívanými kategoriemi „sblížování“ a „slévání“: zatímco první označuje proces socialistické kvality sociálně třídních vztahů, druhá akcentuje výsledek tohoto procesu, což nelze zaměňovat. Při této příležitosti se M. N. Rutkevič vyslovuje k společensky i vědecky velmi závažné otázce – jak správně pochopit proces překonávání sociálně třídních rozdílů. tohoto zásadního historického cíle komunismu? Je nut-

né odmítnout představy a falešné doktríny, ať vědomě či nevědomě založené na myšlence, že komunistická společnost bude jakousi „jednotřídní“ či „jednoskupinovou“ společností, že její sociální struktura bude identická s dělnickou třídou či inteligencí. Takové spekulace totiž nerespektují společenskou praxi socialistické výstavby ani její reálné cíle: Vytváření beztřídní společnosti je historickým dilem všech tříd a sociálních skupin socialistické společnosti a v procesu jeho uskutečňování se zcela zákonitě organicky sjednotí nejlepší rysy dělnické třídy, dějinného iniciátora a rozhodujícího uskutečňovatele tohoto procesu, stejně tak jako družstevního rolnictva a inteligence, bez jejichž společné účasti by nebylo možné vytěsnění historických cílů dosáhnout. Tato „vývojová syntéza tříd“ – možno-li to tak říci – není přetvářením jedné třídy či sociální skupiny v druhou, ale jejich současnou negací, přeměnou všech ve vyšší historickou kvalitu.

V současných podmínkách se postupně naplňují tyto nikoli snadné a nikoli zítra uskutečnitelné cíle ve třech základních směrech: ve sblížování všech tříd a sociálních skupin ve vztahu k výrobním prostředkům, zejména pak ve sblížování dvou forem socialistického vlastnictví, dále pak ve sblížování všech tříd a sociálních skupin, pokud jde o charakter práce cestou intelektualizace práce ve výrobní sféře, ale i technizací duševní práce (v této souvislosti charakterizuje autor hraniční sociální skupinu tzv. „dělníků – inteligentů“), a konečně pak ve sblížování všech tříd a sociálních skupin ve sféře rozdělování. Na analýze konkrétních údajů pak M. N. Rutkevič dokládá dynamiku soustavného růstu homogenity sovětské společnosti.

Stal *prof. Weselowského a M. Anase* je věnována shrnujícímu rozboru změn sociální struktury v lidovém Polsku. Svůj systematický, logický a o dlouholetou zkušenost opřený pohled uvádějí autoři rozbořem fundamentálních zdrojů přeměn sociální struktury v podmínkách socialistické výstavby. Za zásadní faktory proměn sociální struktury v tomto historicky bohatém třicetiletí považují i

1. znárodnění velkého a středního průmyslu, které likvidovalo městskou buržoazii,
2. zemědělskou reformu, která likvidovala třídu kulactva.

Sociologicky plastickým způsobem pak na analýze dokumentů prokreslují konkrétní sociální a psychologické tvary přeměn polské vesnice. Agrární restrukturalizaci ilustrují daty, zachycujícími distribuci vlastnictví půdy (podle velikosti) a zaměřují se pak na stěžejní osový zdroj dynamiky sociální struktury, na industrializaci. Na bohatém spektru dat pak dokumentují jednotlivé etapy proměn sociální struktury Polska, prudký růst dělnické třídy a značně rozšířené formy reprodukce nové polské inteligence. Data o vzdělanostní struktuře Polska počátku šedesátých a sedmdesátých let ukazují, že hlavním nositelem

jejích proměn je mladá generace, jejíž značná část pochází z dělnických a rolnických rodin (polovina absolventů vysokých škol má dělnický nebo rolnický původ) a která také proměňuje vnitřní strukturu inteligence ve směru od humanitní k technické orientaci.

Mládež však nehraje vážnou úlohu pouze v procesech rozvoje socialistických forem sociální reprodukce pracovníků duševní práce: její nejvýznamnější role spočívá v rozvoji vedoucí síly socialistické výstavby, dělnické třídy. Vždyť více než polovina příslušníků této třídy nepřesahuje věk třicetipětilet. Přitom je mladé pokolení dělnické třídy nositelem hlubokých kvalitativních proměn vnitřní struktury dělnické třídy, zejména pokud jde o vzdělanostní dimenzi kvalifikace.

Profesionální kvalifikace dělnické třídy se s postupným procesem industrializace, s technologickým pokrokem, neustále zvyšuje: v polovině šedesátých let vykonávala více než polovina dělníků mechanizovanou práci, 2% pak pracovala v automatických provozech. Nutno poznamenat, že tyto globální údaje jsou přirozeně odvětvově diferencovány. Nejvyšší tempo mechanizace vykazují metalurgická odvětví, nejnižší pak sklářský a keramický průmysl, kde mechanizovaná a automatizovaná práce tvoří pouze třetinu.

W. Weselowski a M. Anas vycházejí ve svém výkladu z bohatého materiálu polských sociologických výzkumů: Uvádějí mimo jiné údaje charakterizující vzdělanostní úroveň jednotlivých kvalifikačních skupin dělnické třídy a pracovníků duševní práce, vztah charakteru práce, profesionální struktury a příjmové diferenciaci, podmínky života jednotlivých sociálních skupin.

Svůj výklad končí prognostickými úvahami o vývoji sociální struktury PLR, které odvozují od předpokládaných změn v odvětvové strukturační ekonomicky aktivního obyvatelstva, od změn ve formách vlastnických vztahů, zejména pak na vesnici, od technické modernizace všech odvětví národního hospodářství, od změn vzdělanostní struktury polského obyvatelstva a jeho životní a kulturní úrovně.

Vliv industrializace na zemědělství nevidí pouze v proměnách obsahu a charakteru zemědělské práce, ale spojují je s proměnami celku výrobních a společenských vztahů na polské vesnici, jehož osou bude proces zespolečňování.

Podstatné změny ve vzdělanostní struktuře sehraji bezesporu závažnou roli v procesech prohlubování socialistického charakteru tříd a sociálních skupin polské společnosti a mnohostranných forem jejich sblížení.

Speciálním rozborům sociálně třídních významů industrializace v konkrétních podmínkách socialistické výstavby v Polsku je věnována stat. S. Nowakovského, akcentující industrializaci jako stěžejní faktor překonávání rozdílů mezi třídami a sociálními skupinami. S. Nowakovski hodnotí zvolenou tematiku v historickém rámci, kvalitativně analyzuje

obecné i specifické rysy společenských proměn, pramenících v socialistické revoluci.

Vliv vědeckotechnického pokroku na strukturu dělnické třídy v SSSR analyzuje ve své stati V. V. Kolbanovskij. Svůj výklad začíná analýzou dynamiky změn odvětvové struktury dělnické třídy: na statistických datech z období padesátých a šedesátých let ukazuje, že její proměny mají klesající, do dynamické stability ústící charakter a že značné absolutní přírůstky dělnické třídy se distribuují rovnoměrně v dané odvětvové struktuře. Určité zpomalení tempa rozšířené reprodukce pracovních sil dělnických profesí souvisí s nutným přechodem od extenzivních k intenzivním formám rozvoje národního hospodářství a celé společnosti. Dějinný prostředek uskutečnění této aktuální potřeby socialistické výstavby představuje prudký vědeckotechnický pokrok. V. V. Kolbanovskij se zaměřuje na jeho sociálně třídní obsah a důsledky, a to jak v rovině hodnocení jeho konkrétních sociálních projevů (nové momenty vnitřní diferenciaci dané obsahem a charakterem práce dělnické třídy), tak i v rovině teoretické analýzy jeho adekvátního sociologického odrazu. V této souvislosti si autor všímá vlivu mechanizace a automatizace na charakter práce jednotlivého dělníka a profesionální skupiny, dále pak na kvalifikačně profesionální strukturu dělnické třídy a uvádí konkrétní příklady radikálních proměn založených v technickém pokroku.

S dialektickou citlivostí komentuje jevové nelineární kvalifikační důsledky jednotlivých fází automatizace materiální výroby. Ve své stati podává zajímavý návrh vnitřní diferenciaci dělnické třídy, která by umožnila dostatečně jemnou informaci o proměnách dělnické třídy v procesech uskutečňování vědeckotechnického pokroku: vychází přitom z rozdílů v obsahu práce (ruční, mechanizovaná a automatizovaná) a v charakteru práce (jednoduchá a složitá, resp. fyzická a duševní práce). Kombinací těchto dvou škál získává šestistupňovou hierarchizovanou škálu: 1. jednoduchá ruční práce, 2. složitá ruční práce, 3. jednoduchá mechanizovaná práce, 4. složitá mechanizovaná práce, 5. jednoduchá automatizovaná práce a 6. složitá automatizovaná práce. Kvalifikačně nízký korelát mají skupiny 1, 3 a 5, vysoká kvalifikovanost je pak typická pro skupiny 2, 4, 6. V rámci této kompozice tématu pak V. V. Kolbanovskij formuluje tendence vědeckotechnické revoluce: všestranné zmenšování první skupiny, rozvoj 3. a 5. skupiny (v souvislosti s částečnou mechanizací a automatizací jako objektivními a nevyhnutelnými předpoklady jejich plného uskutečnění) a urychlené rozšířené reprodukce skupin vysoké kvalifikace, tj. 2, 4, 6 v podmínkách komplexní mechanizace a automatizace. Přitom nejperspektivnější jsou skupiny 2 a 6 jako sociálně třídní výraz plně uskutečněné automatizace a „vědecko-experimentálních“ forem materiální výroby.

Závažné problematice sociálně demografic-

kých aspektů rozvoje sovětské dělnické třídy se věnuje ve své stati G. A. Slesarev. Svoji pozornost soustřeďuje na mládež a ženy, dva ze stěžejních zdrojů rozšířené reprodukce dělnické třídy v podmínkách socialistické výstavby. Přitom zdůrazňuje, že na přelomu osmdesátých a devadesátých let, při prakticky dovršeném procesu ekonomické aktivizace žen, bude právě mládež jediným zdrojem reprodukce dělnické třídy a celé sociální struktury sovětské společnosti. Vzpomíná při této příležitosti Marxovy myšlenky, zdůrazňující důležitost vypeřlosti mladého pokolení dělnické třídy pro vývoj celé společnosti. G. A. Slesarev opírá svou analýzu o široký diapazon statistických a sociologických dat: cituje výsledky leningradských sociologů o kvantitativních aspektech reprodukce dělnické třídy; při rozboru „sociálních orientací“ mládeže (syntetická kategorie užívaná sovětskými sociology J. P. Petrovovem a F. R. Filippovem) cituje sociologicky vynalézavé výsledky sverdlovských sociologů atd. Pozornost zasluhuje i Slesarevova analýza vzdělávacího systému: vyúsťuje mj. v závěr, že v budoucnu se bude snižovat úloha všeobecného středního vzdělání na úkor středního odborného vzdělání, což představuje rozhodující nástroj růstu kvalifikovanosti a vzdělanosti dělnické třídy.

Při analýze sociální skupiny žen si autor všímá jejich ekonomické a mateřské role v široce založeném procesu reprodukce společenských vztahů. Uvádí data o podílu žen v jednotlivých odvětvích národního hospodářství, o jejich rostoucí politické a společenské participaci a věnuje pozornost i aktuálním problémům spjatým s poklesem porodnosti, růstem rozvodů apod.

Tematikou vývoje dělnické třídy v polské společnosti se zabývají M. Jarosinska a J. Kulpínska. Svůj výklad soustřeďují především k těmto tematickým okruhům:

1. Některé důsledky změn v sociálním složení dělnické třídy — zde je pozornost věnována odvětvové strukturaci dělnické třídy, růstu ekonomické aktivity žen, problematice „dvouprofesionálních“ pracovníků, jichž bylo počátkem sedmdesátých let 1230 tisíc, věkovým proměnám dělnické třídy apod.

2. Sociální instituce formující nové dělníky — jde o závažnou tematiku rodiny, mimo jiné pak i o zajímavou třídní heterogenitu rodin, jichž bylo v Polsku počátkem sedmdesátých let 24,3⁰/₀, a závodu (kde autorky zavádějí kategorii „charakter závodu“) jako důležitého faktoru působícího na vědomí dělnické třídy.

3. Vzdělání a typy profesionální kariéry — zde je analýza soustředěna na vzdělanostní strukturu dělnické třídy a jsou uvedeny tři typy profesionálního pohybu dělníků: „od dělníka k mistrovi“, „od dělníka k technickému pracovníku“ a „od dělníka nízké kvalifikace k dělníku specialistovi“ a charakterizace jejich vzdělanostních a kvalifikačních zdrojů a podmínek.

4. Typy vzájemných vztahů v prostředí dělnické třídy — zde autorky sledují závažnou

tematiku skupinové sociální zkušenosti a vědomí dělnické třídy, její účasti ve společenském životě a na závodě, její politické aktivity a organizovanosti.

5. Dělnická účast na řízení a některé její formy při přijetí sociálních opatření — zde je mimo jiné věnována pozornost problematice dělnické solidarity, kterou autorky líčí a analyzují se zdařilou mírou plasticity sociologického pohledu, dále pak problematice politické participace dělníků a jejich odborné aktivity.

Relativně užší, avšak perspektivně nesmírně závažnou tematikou formování a růstu vrstvy tzv. „dělníků-inteligentů“ se zabývá stať sovětských autorů A. M. Geljuty a S. P. Gogoljuchina. Vychází z výzkumu dělníků se středněškolským vzděláním, kteří se zabývají vysoce kvalifikovanou prací. Výzkum byl proveden v r. 1972 v moskevském automatizovaném závodě. Autoři komparují získané sociální charakteristiky této formující se skupiny s analogickými informacemi týkajícími se inženýrsko-technických pracovníků, kteří byli v tomtéž závodě zkoumáni v letech 1965–1968. Tato skutečnost obohacuje shromážděný materiál a rozšiřuje sféru zajímavých sociologických závěrů.

Změnám sociální tvárnosti a složení sovětské inteligence je věnována pozoruhodná stať F. R. Filippova, který zvolené téma sleduje z aspektu dynamického sblížování sociální vrstvy inteligence s dělnickou třídou, z aspektu změn kvantitativních vztahů inteligence a ostatních sociálních skupin, z hlediska změn ve vnitřní strukturaci sovětské inteligence, z hlediska rozvoje sociálních zdrojů naplňování inteligence a konečně z aspektu strukturních proměn v systému vysokého a středního školství. F. R. Filippov dochází — po důkladné, bohatém spektrem dat podložené analýze — k závěru, že současně s procesem sblížování sovětské inteligence s ostatními sociálními skupinami probíhá růst složitosti její vnitřní struktury, proměňují se dosavadní linie její diferenciace, generační a reprodukční kontakty sociální vrstvy inteligence a ostatních sociálních skupin, především pak dělnické třídy se množí. Tento Filippovův závěr vnuká závažnou otázku: zda totiž proces sblížování tříd a sociálních skupin nemá svůj výrazný komponent právě v růstu vnitřní strukturační jednotlivých sociálních skupin, které se směrem k svému „vnitřku“ přeměňují, vzdalují se svým předchozím podobám, aby se „vně“ přibližovaly nově vznikajícím podobám ostatních tříd a sociálních skupin, jejich syntetické jednotě. Tato dialektická kompozice diferenciálních a integračních procesů („integrací k diferenciaci“ a „diferenciací k integraci“) se ostatně objevuje — jak bylo výše uvedeno — i v úvodní stati M. N. Rutkeviče.

Vývoji sociálně profesionálního postavení inteligence v Polsku věnoval svoji stať V. Markiewicz, jehož výklad zahrnuje hluboký hodnotící pohled na historii polské inteligence,

její proměňující se charakter, povahu, obecně a specifické rysy v podmínkách socialistické výstavby.

Změnám struktury venkovského obyvatelstva je věnována stat předních sovětských specialistů na danou tematiku A. A. Amvrosova a V. I. Starověrova. Široké a svým založením silně dynamické téma autoři sledují z hlediska překonávání rozdílů mezi městem a vesnicí, analyzují změny sociálně třídní struktury venkovského obyvatelstva i jeho ekonomicky aktivní části, změny sociálně-demografické struktury sovětského venkova, a konečně jeho vnitrotřídní diferenciaci.

Známý polský odborník v oblasti sociologie venkova R. Turský sleduje analogicky tutéž tematiku v polských podmínkách a soustřeďuje svou pozornost na specifické momenty procesů zespolenšťování. Turský analyzuje momenty změn v obsahu a charakteru zemědělské práce, založené v industrializačním procesu a směřující ve svém historickém výsledku k zespolenšťování polského zemědělství, které však bude vyžadovat aplikaci i mnohých nových metod ze strany socialistického státu.

Závěrečné dvě statí práce jsou věnovány problematice změn v sociální struktuře obou zemí z hlediska individuálních pohybů v jejím rámci.

K. Zagorski zahrnul do své statí bohatý statistický materiál a zachycuje procesy sociální mobility na pozadí celkových změn sociální struktury PLR, především pak změn ve struktuře ekonomické aktivity a vzdělání. Poznamenejme v této souvislosti, že Zagorski prezentuje mimo jiné data o vzdělanostní struktuře generací otců a synů, matek a dcer a ukazuje zajímavé závěry: vesměs značné rozdíly ve vzdělanostní struktuře (měřené tzv. koeficientem rozdílnosti, jak nazývá tzv. Matrasův koeficient strukturální mobility) matek a dcer jsou vyšší než v mužském intergeneračním sledu, avšak oba mají klesající tendenci (jak ukazuje srovnání roku 71 a 72, tj. dvou období, v nichž vstupovali do pracovního procesu příslušníci dvou zkoumaných souborů). Vlastní intergenerační mobilní data Zagorski uvádí jak v „odlivovém“ tak „přilivovém“ vyjádření. Důležitým momentem pro společensky relevantní interpretaci dat je skutečnost, že autor diferencuje podle období vstupu zkoumané populace do ekonomické aktivity.

Analogickou tematiku „sociálních přemístění“ v SSSR zvolil za své téma N. A. Aitov. Dokládá výsledky výzkumů v Ufě, Sterlitamak a Neftěkamsku zaměřených na intergenerační i intragenerační pohyby jednotlivců v sociální struktuře a zamýšlí se nad perspektivami vlivů vědeckotechnické revoluce na jejich další průběh.

Z tohoto krátkého, zdaleka ne však reprezentativního výčtu problémů řešených v uvedené publikaci zcela zřetelně vyplývá, že jde o dílo bohaté, sociologicky zkušené, mnohotvárné ve spektru jednotlivých dílčích pohle-

dů, které však mají přes rozdílnost forem zpracování společného jmenovatele: marxisticko-leninskou tvořivou snahu o postižení závažné a složité tematiky sociálně třídního vývoje sovětské a polské společnosti. Jistě by bylo možné diskutovat o mnohých myšlenkách v práci obsažených, nikoli však z hlediska jejich správnosti, ale spíše z hlediska úplnosti či adekvátnosti vyřčených závěrů, hypotéz či empirických návrhů. Ve svém celku jsou však nesporně přínosem pro další rozvoj marxisticko-leninské sociologie v socialistických zemích. Dynamika sociálního vývoje socialistické společnosti je nebývale historicky bohatá a předčí veškerá dosavadní dějinná měřítka. Proto je také její sociologický odraz vědeckým úkolem nikoli snadným a jednoduchým: jenom kolektivním úsilím lze na tomto rozsáhlém poli sklídit úrodu poznatků, které se mohou stát důležitým článkem cílevědomého rozvíjení socialistické společenské praxe. To dokazuje i recenzovaná sovětsko-polská práce.

Na závěr bych chtěl vyjádřit jednu, podle mého názoru závažnou okolnost: práce připravená sovětskými a polskými sociology svědčí o tom, že postupně dozrává situace k tomu připravovat vlastní srovnávací studie v oblasti sociálně třídního vývoje socialistických zemí, formovat mezinárodní autorské kolektivy pro práce monografického charakteru a tak dále rozvíjet integrační tendence ve společenských vědách socialistických zemí.

František Charvát

Andrej Sirácky — Karel Rychtařík: „Sociológia myslenia a činu“

Pravda, Bratislava 1976, 144 s.

Nakladatelstvo Pravda v Bratislave vydalo v apríli r. 1976 rozsahom nevelkú, ale podnetnú publikáciu dvoch našich popredných vedeckých a teoretických pracovníkov z oblasti marxistickej sociológie A. Siráckeho a K. Rychtaříka s názvom *Sociológia myslenia a činu*. Je určená pedagogickým, vedeckým pracovníkom, ale aj ďalším záujemcom z inštitúcií aplikovaného výskumu a poslucháčom vysokých škôl.

Publikáciu tvorí sedem vybraných statí a článkov, ktoré autori publikovali v rokoch 1970–1974 na stránkach stránickej a odbornej tlače. Výber jednotlivých statí nebol náhodný. Mali na zreteli širšie spoločenské súvislosti rozvoja spoločenských vied v zmysle uznesevania predsedníctva ÚV KSC „Vývoj, súčasný stav a úlohy spoločenských vied v ČSSR“ z 3. 5. 1974. Sústredili pozornosť na hlbšie rozpracovanie stránickosti, triednosti, vedeckosti a ideologickej principiálnosti marxisticko-leninskej spoločenskej vedy, jej úzkeho primknutia k úlohám socialistického budovania. Na potreby prehĺbenia týchto stránok spoločenských vied dôrazne upozornili aj rokovania XXV. zjazdu KSSZ a XV. zjazdu KSC. Zjazdové rokovania zhodne formulovali požiadavky, že úlohy, ktoré má pred sebou spo-